

W wolnym czasie

W tradycyjnej kulturze ludowej, poza pracą i świętowaniem, na odpoczynek pozostawało niewiele czasu. Przede wszystkim były to wieczory, które sprzyjały przekazywaniu z pokolenia na pokolenie ustnych opowieści wierzeniowych.

W 2. połowie XIX wieku, pod wpływem zmieniających się stosunków społecznych, człowiek przeznaczał coraz więcej czasu na zajęcia niezwiązane z pracą. Zaczęły powstawać towarzystwa religijne, kulturalne, sportowe, skupiające ludzi o podobnych zainteresowaniach. Większość z tych organizacji propagowała wartości patriotyczne. Rozwijało się życie towarzyskie, urządzano wycieczki, potańcówki, festyny.

Nowe horyzonty

Wraz z rozwojem cywilizacji ludzie mieli coraz więcej możliwości zdobywania wiadomości o świecie i weryfikowania swych dotychczasowych poglądów. Sprzyjała temu szkoła, która uczyła czytać i poznawać rzeczywistość, na przykład poprzez prasę. Takim oknem na świat była również służba wojskowa, najczęściej pełniona daleko od miejsca zamieszkania. Wiele nowych idei związanych z gospodarką czy światopoglądem pojawiło się wraz z rosnącą emigracją do obu Ameryk.

Poszukiwanie piękna

Ludzi otaczały przedmioty o różnej funkcji: użytkowej, religijnej, obrzędowej. Tworząc je lub kupując, człowiek często zwracał uwagę także na ich estetykę. Ważny był dla niego kolor przedmiotu, ornamentyka na nim występująca, „miły dla oka” kształt. Czynił to kierując się, być może nieświadomym, poczuciem piękna, dążąc do ubarwienia bliskiego mu świata. Z czasem, pod wpływem kultury dworskiej i mieszczańskiej, estetyzacja otoczenia stała się na tyle ważna, że zaczęły się pojawiać przedmioty, których jedyną funkcją było ozdabianie przestrzeni.

Wystawa zorganizowana z okazji jubileuszu 50-lecia Muzeum

Sfinansowana przez Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego



Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu
Wały gen. Sikorskiego 19 | 87-100 Toruń | 056/ 622 80 91 | www.etnomuzeum.pl

Tajemnice codzienności

Kultura ludowa i jej pogranicza
od Kujaw do Bałtyku (1850-1950)



Muzeum Etnograficzne w Toruniu

Wystawa jest opowieścią o ludziach i ich życiu codziennym, rozumianym zarówno jako czas pracy, jak i czas świąteczny. Wiele aspektów tej codzienności z 2. połowy XIX i 1. połowy XX wieku jest dla nas – ludzi współczesnych – zaskakujących, niejasnych, wręcz egzotycznych. Również dla ludzi wówczas żyjących wiele zjawisk z ich otoczenia było tajemniczych, ale interpretowano je zgodnie z wielowiekową tradycją, w myśl obowiązującego w danym okresie światopoglądu.

Przedstawiamy kulturę ludową regionów etnograficznych wchodzących w skład obecnego województwa kujawsko-pomorskiego, a także obejmujących teren przedwojennego województwa pomorskiego (regiony: Kujawy, ziemia chełmińska, Kaszuby, Bory Tucholskie, Kociewie, Pałuki, ziemia dobrzyńska, Krajna). Pokazujemy życie ludzi na wsiach i w małych miastach, przede wszystkim związanych z rolnictwem. Wyraźnie jednak zaznaczamy pograniczny charakter kultury ludowej, na którą duży wpływ miała kultura mieszczańska i szlachecka, a także gwałtowne zmiany techniczne i cywilizacyjne.

Teren, który obejmuje wystawa to także pogranicze etniczne i religijne. Mieszkający na nim ludzie to głównie Polacy i katolicy, ale bardzo ważna jest historyczna i kulturowa obecność innych grup etnicznych i religijnych: głównie Niemców, ewangelików, ludności pochodzenia niderlandzkiego, menonitów, ale też Żydów, Cyganów, Rosjan.

Najcenniejsze obiekty ze zbiorów muzeum pokazujemy tak, by ilustrowały codzienność, odpowiadając na podstawowe pytania dotyczące życia ludzi w przeszłości: co jedli, w co się ubierali, jak dbali o higienę, jak pracowali i spędzali wolny czas, jak świętowali i w co wierzyli?

Na wystawie pokazujemy czas 2. połowy XIX i 1. połowy XX wieku (dlatego w opisach użyty jest czas przeszły), ale wiele z przedstawionych zagadnień ma zarówno dużo wcześniejszą genezę, jak i późniejszą, a nawet współczesną kontynuację.

Natura i historia

Świat człowieka roztacza się pomiędzy naturą a tworzoną przez niego kulturą. Całość życia jest wynikiem relacji tych dwóch sfer. Wpływ na rodzaj i formę kultury (np. w co się ludzie ubierają, co jedzą, jak pracują) ma otaczająca człowieka przyroda. Drugim bardzo ważnym czynnikiem determinującym formy kultury jest historia. Przemiany cywilizacyjne, wynalazki techniki i wydarzenia polityczne (dotyczące kraju, a także Europy) miały wpływ na codzienne życie mieszkańców najmniejszych nawet miejscowości.

Bliskie ciało. O ubiorach, higienie i jedzeniu

Aby żyć, pracować, świętować, człowiek musiał przede wszystkim zadbać o swoje podstawowe potrzeby: zapewnić sobie pożywienie i ubiór, radzić z chorobami, chociażby sporadycznie dbać o higienę. Intensywność, forma i znaczenie tych wszystkich działań zależała od indywidualnych upodobań, możliwości, norm i zasad przekazywanych w rodzinie i jej otoczeniu oraz od systemów kulturowych.

Rytm życia

Święta rodzinne, związane z cyklem życia, wyznaczały jego rytm od narodzin aż do śmierci. Towarzyszyły im obrzędy i zwyczaje, przekazywane z pokolenia na pokolenie, które wprowadzały ład w ludzką egzystencję oraz dawały poczucie bezpieczeństwa. Niektóre z nich wywodziły się z przedchrześcijańskich obrzędów przejścia, czyli rytuałów towarzyszących wprowadzeniu człowieka w niedostępne dla niego wcześniej sfery. Chrzest, Pierwsza Komunia Święta, ślub były dla ludzi najważniejszymi wydarzeniami i rozpoczynały nowe etapy ich życia w rodzinie, kościele, lokalnej społeczności.

Praca

Praca zapewniała środki do życia rodzinie i wypełniała większość czasu. Uznawano ją za konieczność, ale i wielką wartość. Uprawiano rolę, hodowano zwierzęta, zarabowano zajmując się rzemiosłem i handlem. Od urodzaju i pomyślności w hodowli zależał byt rodziny, ale też całych grup społecznych, dlatego z pracą związanych było wiele rytuałów wegetacyjno-agrarnych, które miały zapewnić dostatek. Występowały one równolegle z coraz bardziej nowoczesnymi metodami gospodarowania, ułatwiającymi pracę i zwiększającymi plony.

Jak świętowano i w co wierzono?

Dawna kultura ludowa była prześlągnięta religijną wrażliwością. Poczucie sacrum obejmowało całe życie. Czynności, normy, zachowania były podporządkowane światopoglądowi, w którym dominowały wartości religijne. Jednak oprócz chrześcijańskiej religijności występowały w nich także silne przekonania magiczne wywodzące się z czasów przedchrześcijańskich. Stąd złączenie tych elementów w jeden wzór kulturowy, realizowany zarówno w świątyni, jak i w domu, podczas oficjalnych nabożeństw i ludowych zwyczajów w rytmie życia kościelnego i pór roku.